

LONDRA'DA
TÜRK İZLERİ
EMRE ARACI

312

RECEPTION OF
His Imperial Majesty
The Sultan Abd-ul-Aziz Khan

ON THURSDAY THE 18TH JULY, 1867.

Admit

The Countess of Warwick

TO THE GUILDHALL.

F. H. Phipps, Chairman.

THIS COUPON ONLY TO BE PRESENTED AT THE HALL.
THE LARGE CARD IS INTENDED FOR PRESERVATION.

Londra Belediyesi'nde Sultan Abdülaziz onuruna verilen
resepsiyonun davetiyesi.

İÇİNDEKİLER

- Prolog: “Bir Belde-i Muazzama” / **11**
- St. Helen’s Place’te The Levant Company ve Thomas Dallam’ın Topkapı Orgu / **17**
- St. Michael’s Alley’de Pasqua Rosée’nin Türk Kahvehanesi / **23**
- Kensington Sarayı’nda “Mustapha” ve “Lewis Maximilian Mahomet” / **29**
- St. Paul’s Kilisesi’nde Vaftiz Edilen Lady Mary Montagu ve Şark Mektupları / **35**
- St. James’s Street’te Bir Türk Kulübü: The Divan Club / **41**
- Adelphi Terrace’ta Londra’nın İlk Türk Büyükelçisi Yusuf Agâh Efendi / **47**
- 10 Downing Street’ten Tarabya’ya Taşınan Lady Hester Stanhope / **55**
- St. James’s Sarayı’nın Mehterleri ve Londra’da Karayıplı Bir Zilzen / **59**
- Sir John Soane Müzesi’nde I. Alexander’ın Napolyon’a Hediye Ettiği Yitik Türk Tabancası / **63**
- Trafalgar Square’de “Hilal Nişanı”nın İngiliz Şövalyesi Lord Nelson / **67**
- Victoria Embankment’ta Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın Hediyesi / **71**
- St. Peter’s Kilisesi’nde İstanbul’u Resmeden Thomas Allom / **75**
- British Museum’da Likya’yı Londra’ya Taşıyan Sir Charles Fellows / **79**
- 1 Bryanston Square’de Mustafa Reşid Paşa’nın Sefareti / **83**
- Albert Memorial’da “Great Exhibition” ve *Seyahatname-i Londra* / **89**
- Victoria ve Albert Müzesi’nde Fatih Sultan Mehmed’in Portresi / **93**
- Pall Mall’dan Üsküdar’a Florence Nightingale / **97**
- “Piccadilly’den Pera’ya”: Fortnum & Mason, “Rahat Lacoum” ve Türk Tütünü / **103**
- 26 Throgmorton Street’te The Imperial Ottoman Bank / **109**
- St. Paul’s Katedrali’ne Komşu Bir Türk Halıcısı: Sir William Treloar / **113**
- Buckingham Sarayı’ndan Şehzade Murad Efendi’nin Yazdığı Mektup / **117**
- Crystal Palace’ta İngiliz Korosunun Okuduğu “Teşrif-i Abdülaziz Han” / **123**
- Marlborough House’ta Sultan’ın “Gondol” Barkarölü / **131**
- Royal Opera House’taki *Masaniello* ve *Seraglio* / **135**
- Guildhall’da “Ecdadiperesti” Bir Karşılama, Konser, Ziyafet ve Balo / **139**
- Dışişleri Bakanlığı’nın Hindistan Dairesi’nden Regent’s Park’taki “Sultan”a / **145**
- Tower of London ve Horse Guards Parade’de Kanuni Sultan Süleyman’ın Savaş Topları / **151**
- 15 Charlotte Street’ten “Kibar Olduk Gitti” Yazan Namık Kemal / **157**
- Serpentine’da Gökşu’yu Düşünen Samipaşazade Sezai’nin “Londra Hatıratından” / **161**
- St. James’s Kilisesi’nde “Boğaziçi Romansı”nı Yaşamış Olan Dorina, Lady Neave / **165**

- 76 Jermyn Street'te Londra'nın En Meşhur Türk Hamamı / **171**
- 221B Baker Street'te Sherlock Holmes, Dr. Watson ve Gordon Paşa / **179**
- Leicester Square'in Çifte Minareli Alhambra Tiyatrosu / **183**
- 72 Clarges Street'te Lüsyan Hanım ve Abdülhak Hamid / **189**
- 34 Morpeth Mansions: "Bizim 'Flat' Üçüncü Kattadır" / **195**
- Simpson's-in-the-Strand: "Esvab Değiştirmek İstedğim Akşamlar Simpson'a Gidiyorum" / **199**
- Olympia'da, Londra'daki İstanbul / **203**
- King's Cross İstasyonu'nda Cambridge Üniversitesi'nin İlk Türk Hocası Halil Halid Bey / **209**
- 12 Holland Park'ta Lord Leighton'ın İznik Çinili Evi / **215**
- 15 Chepstow Villas'da Osmanlı Şiirini Londra'ya Tanıtan E. J. W. Gibb / **221**
- 9 Gilmore Road'dan Kandilli'ye James Elroy Flecker / **225**
- Green Park'ta Verlaine'i Anlayan Yahya Kemal / **229**
- 50 Albemarle Street'te Lord Byron'ın "Türk Hikâyeleri" / **235**
- Cambridge Terrace'ta Halide Edib ve *Yeni Turan* / **241**
- Waterloo Köprüsü'nden Westminster'a Doğru İstanbul'un Sisini Gören Virginia Woolf / **245**
- 182 Ebury Street'te Cihangir Semtine Şiir Yazan Vita Sackville-West ve Harold Nicolson / **249**
- Langham Oteli'nde İstanbul'daki "Oxford"u Keşfeden Sir Edward Elgar / **253**
- Queen's Hall'da Liszt'in Öğrencisi Faik Bey Francesco della Sudda'nın Piyano Resitali / **259**
- Royal Albert Hall'da Paderewski'yi Dinleyen Orhan Burian / **263**
- Charing Cross ve Victoria İstasyonları: Londra'nın İstanbul'a Açılan Kapıları / **269**
- "Taymis Kıyıları"ndaki Savoy Oteli'nde Falih Rıfkı / **275**
- Hyde Park Oteli ve 15 Savile Row'da Fahim Bey'in Terzisi Henry Poole & Co. / **281**
- Hyde Park'ta Bir İnci İçinden Dünyaya Bakan Tanpınar'ın Kuğuları / **287**
- Westminster Abbey'de Purcell'i Yâd Eden Ahmed Adnan Saygun / **293**
- 35 Inverness Terrace'ta Kuleli'den Londra'ya "Bir Türk Ailesinin Öyküsü" / **301**
- Epilog: Bush House'ta BBC Dünya Servisi'nin Türkçe Radyosu / **305**

Kaynakça / 308

Görsel Malzeme Kaynakları / 311

Dizin / 314

Sir Francis Dashwood, (Adrien Carpentiers).

St. James's Street'te Bir Türk Kulübü: The Divan Club

Lady Mary Montagu ve *Şark Mektupları*'nın etkisi hiç şüphesiz ki 18. yüzyılda Londra'nın en egzotik centilmen kulüplerinden birinin kurulmasına da vesile oldu. St. James's semtinde, "Divan Club" adı altında kurulan bu yeni kulüp 1744 yılının 8 Ocak günü ilk olarak toplanmış ve faaliyeti yirmi ay sürmüştü.¹ Bu özel kulübe katılmanın yegâne kriteriyse bütün üyelerin Türk topraklarına seyahat etmiş ya da etmek niyetinde olmalarıydı. Kulüp üyeleri Türk kıylıkları giyer ve birbirlerine, kendilerine göre adapte ettikleri, Türk unvanlarıyla hitap ederlerdi. Örneğin, kurucular arasındaki Sir Francis Dashwood "İl Faquir Dashwood Pasha" olarak bilinir, yarı kız kardeşi Mary Walcot'a ise "Sultana Walcotonia" olarak hitap ederdi.

Her centilmen kulübünde olduğu gibi kulüp üyeliği yalnızca erkeklere açıktı. 4. Sandwich Kontu John Montagu (1718-1792) de Divan Kulübü'nün kurucuları arasındaydı. Yoğun işlerinden dolayı sofraya oturacak vakti dahi bulamadığı için iki ekmek arasına bir dilim et koydurarak eliyle çalışma masasında yiyen Lord Sandwich'in arkadaşları da kendi uşaklarına, "Sandwich'in yediğinden" ya da daha kısa olarak "Sandwich'inkinden" hazırlatmaya başlayınca ve tarihçi Edward Gibbon bunu bir kitabında kaleme alınca, ileride global boyutlara ulaşacak olan bu hızlı ve pratik gıda tüketim şeklinin, onun adıyla anılmasına da ister istemez önayak olmuşlardı. Kimilerine göreyse Sandwich bu sandviçleri, çalışma değil, kumar masasından kalkamadığı için hazırlatıyordu.

Lord Sandwich, Eton'da ve Cambridge'in Trinity Koleji'nde okumuş, Lordlar Kamarası'nın aktif bir üyesi olarak politikaya atılmıştı. 1744 yılında hükümete katılarak sivil ve politik bir atama olan Donanma Komutanlığı'na getirildi. Bir süre sonra bu görevinden uzaklaştırıldıysa da 1763 yılında Donanma'ya tekrar geri döndü. Kaptan James Cook'a keşiflerinde destek olduğu için Cook, Pasifik Okyanusu'nda keşfettiği ve günümüzde Hawaii olarak bilinen takım adalara, teşekkür maiyetinde, "Sandwich Islands" adını verecekti.

Lord Sandwich, Eton Koleji'ni bitirip henüz yeni hayata atıldığı yıllarda dünyayı keşfetmek arzusunu içinde büyük bir hevesle taşıyordu. Ve bu arzuyla 1738 Temmuz'unda, daha henüz yirmi yaşındayken, gemiyle İngiltere'den ayrılarak İstanbul'a kadar seyahat edip Sultan I. Mahmud'un şehrinde birkaç ay yaşamış ve ağırlıklı olarak İstanbul hakkındaki gözlemlerini içeren detaylı

1 Rachel Finnegan, "The Divan Club, 1744-46" *EJOS*, IX (2006), No. 9, ss. 1-86.

Thatched House Tavern

bir kitap kaleme almıştı. *A Voyage Round the Mediterranean* (Akdeniz’de Bir Seyahat) adını taşıyan bu kitap, Lord Sandwich’in vefatından ancak yedi yıl sonra Peder John Cooke editörlüğünde yayımlanacaktı. Sandwich, İstanbul’da yaşadığı aylarda hep Türk kıyafetleriyle şehrin sokaklarında dolaşmış ve giyindiği bu değişik kaftanlar içerisinde, Joseph Highmore’un 1740 tarihli portresinde de görüldüğü gibi, birden fazla defa kendisini resmettirmişti. İsviçreli meşhur Oryantalist ressam Jean-Étienne Liotard da Sandwich’in himayesinde bu Doğu seyahatine katılan grupta yer almış ve kendisinin Türk kılığında portrelerini yapmıştı.

Thatched House Kulübü

Divan Kulübü'nün kayıtlarının tutulduğu deftere "Al-Koran" adı verilmişti ve bu defterde Sir Francis Dashwood ile Lord Sandwich'in yanı sıra diğer sekiz kurucu üyenin de adları kayıtlıydı. Bunlar Lord Duncannon, Mr. Edgcumbe, Mr. Fanshawe, Sir Everard Fawkener, Mr. Frölich, Lord Granby, Mr. McKye ve Dr. Pococke idi. Toplantıya başkanlık eden üye o gün "Vizir" unvanını taşıyor, diğer bir başka üye de "Reis Effendi" olurdu. "Vizir"e hitap edilirken adının önüne "El Fakir", sonrasına da "Pasha" eklenirdi. Kulübün hesaplarına bakan kişiye ise "Hasnadar" unvanı verilmişti.

Kulüp iki haftada bir cuma günleri toplanırdı. Sonradan toplantıların pazar gününe alınması kararlaştırıldı. 26 Nisan 1745 tarihindeki buluşmada kulübün St. James's Street'te bulunan Thatched House'ta toplanmasına karar verilmişti. Yemeklerde şerefe kadeh kaldırılırken "Harem" denirdi. Kulüp üyeleri yalnızca Türk topraklarına seyahat etmekle kalmamış, Lord Sandwich gibi bu alanda önemli yayınlar da yapmışlardı. Aslen bir din adamı olan Dr. Richard Pococke, örneğin, Oxford'un Corpus Christi Koleji'nde okumuş ve *A Description of the East and Some Other Countries* başlıklı kitabı 1743 yılında Londra'da basılmıştı.

William Ponsonby, Viscount Duncannon,
(Jean-Étienne Liotard).

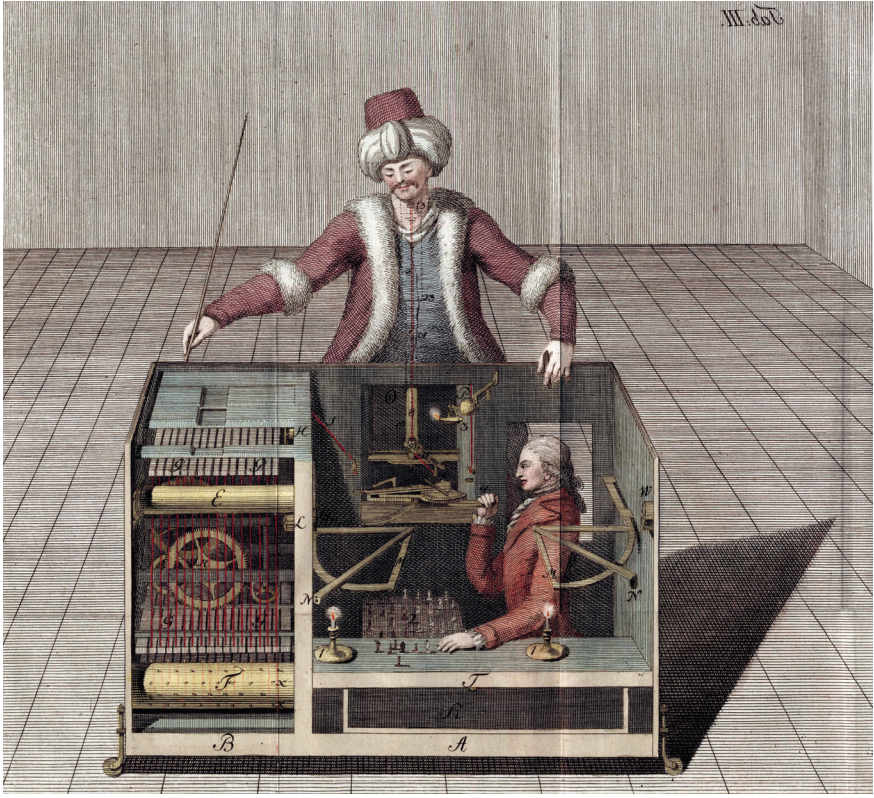

John Montagu, 4. Sandwich Kontu,
(Joseph Highmore).

Liotard onun da 1740 yılında İstanbul'da Türk kıyafeti içerisinde, Pera tepelerinden uzakta Topkapı Sarayı'nın gözüktüğü, büyük boy bir portresini yapmıştı. Liotard, Dr. Pococke gibi kulübün diğer üyelerinden Lord Duncannon (Bessborough) ve James Nelthorpe'un da portrelerini yapacaktı.

Divan Kulübü'nün kayıtlara geçen son toplantısı 25 Mayıs 1746 tarihinde oldu. O yaz, ağustos ayında, Lord Sandwich, üç yıl kalacağı Hollanda'ya tayin edildi. Divan Club entelektüel ve muhabbetli toplantılar yapan kısa ömürlü bir centilmen kulübü olarak tarihe geçecek, 2007 yılında Pall Mall'daki Travellers Club'daki bir toplantıda bu değerleri yaşatan özel bir kulüp olarak Londra ve İstanbul ayaklı olarak tekrar canlandırılacaktı. St. James's Street'teki Thatched House ise 1844 ve 1863 yılları arasında yıkıldı ve yerinde bugün 78 numaradaki, (1981 yılına kadar Conservative Club'ı barındıran) mimar George Basevi ve Sydney Smirke'in inşa ettikleri Palladian stildeki görkemli kulüp binası yükseldi.

Bu arada aynı cadde üzerinde, 29 St. James's Street'te, 1818 yılında devrinin bir teknoloji harikası olarak tanıtılan ve "Mechanical Turk" adının verildiği bir satranç makinesi Londralılara teşhir edilmişti. Macar asıllı Wolfgang von Kempelen tarafından 1770 yılında icat edilen bu otomatik satranç makinesi İmparatoriçe Maria Theresa'ya sunulmuş ve tarihte, aralarında Napoleon

Mekanik Türk, (Joseph Racknitz).

Bonaparte ile Benjamin Franklin'in de bulunduğu isimler Mekanik Türk'e karşı satranç oynamışlardı. Türk kılığında mekanik bir figürün rakiplerine karşı gösterdiği bu amansız başarı herkesi şaşırtmış ve icat Londra dahil bütün dünyayı dolaşmaya başlamıştı. Yıllar sonra Mekanik Türk'ün bir operatör tarafından gizlice idare edildiği ortaya çıkacak, 1854 yılında Philadelphia'da bir yangında kül olan alet hakkında pek çok kitaplar kaleme alınacaktı.¹

⇒ metro: Green Park

1 Tom Standage, *The Mechanical Turk: The True Story of the Chess-playing Machine that Fooled the World*.